

طب در گستره تاریخ

نگارش: پوهندوی دوکتور محمد انور تراجی
دکتور علوم طب

شناسنامه:

نام کتاب: طب در گستره تاریخ
نوشته پوهندوی دوکتور محمد انور ترابی
چاپ نخست، بهار ۱۳۸۵ خورشیدی
تیراژ:

همکار کمپیوتر و برگه آرایی:

نهاد نشراتی "شاهمامه"، هالند

تلفون: ۳۱۶۴۱۳۷۵۶۳۸

ایمیل: shahmoama@yahoo.com

سایت: www.shahmoama.4t.com

روی جلد:

همکار چاپ:

امدا به روان شاد پدرم

که والاترین آرزویش با سواد شدن من بود!

فهرست مطالب

- ۷ - سرآغاز
- ۱۱ - بخش اول: گویش همگانی و رابطه انسان با تندرستی و صحت
- ۲۷ - بخش دوم: طب از پیدایش انسان تا آغاز سده میلادی
- ۴۲ تمدن های بین النهرین
- ۴۳ تمدن سومری ها
- ۴۵ طب و طبابت در زمان بابلی ها
- ۴۶ تمدن آشوری ها
- ۴۶ تمدن فنیقی ها
- ۴۷ تمدن مصر
- اطلاعات مهم طبی مندرج در پایپروس های اسمیت،
- ۴۹ ابرزوخائون
- ۶۸ طب و طبابت در چین
- ۶۹ طب باستانی چین
- ۷۲ طب در نیم قاره هند
- ۷۶ طب در یونان باستان
- ۸۳ طب و پزشکی هومر
- ۸۴ طب الکیامیون و دموکدس
- ۸۷ طب بقراطی
- ۹۳ سوگند نامه بقراط

۹۴	مزاج های بقراطی
۹۴	مزاج دموی
۹۵	مزاج صفراوی
۹۵	مزاج بلغمی
۹۵	مزاج سودایی
۹۶	طب در آریانای کهن
۱۰۳	- بخش سوم: طب از آغاز سدهٔ میلادی تا پایان قرون وسطی
۱۰۳	زمان قبل از بقراط (Hypocrate)
۱۰۴	دوران طب هیپوکرات
۱۰۴	دورهٔ بعد از هیپوکرات و قرون وسطی
۱۰۴	مرحلهٔ طب وقایوی
۱۰۵	مرحلهٔ طب اجتماعی
۱۰۶	جالینوس
۱۱۸	نظام سنتی
۱۱۸	نظام حرفه ای
۱۱۸	نظام تخصصی
۱۲۰	جادو، اوهام و خرافات در طبابت
۱۲۳	طب سنتی
۱۳۰	طب قرون وسطی در خاورزمین
۱۳۷	ابوبکر محمد بن زکریای رازی
۱۳۹	ابن سینای بلخی
۱۴۵	سید اسمعیل جرجانی
۱۴۶	ابن ربن طبری
۱۴۶	ابن هشیم
۱۴۷	ابن ماسویه
۱۴۷	ابو سهل مسیحی

- بخش چهارم: طب از آغاز دوره رنسانس

- تا آغاز هزاره سوم میلادی
- ۱۵۱
- ۱۵۹ پارسلز
- ۱۶۰ فراکاستور
- ۱۶۰ وزال
- ۱۶۰ ویلیام هاروی
- ۱۶۱ فالویو
- ۱۶۷ طب دوران سرمایه داری
- ۱۷۱ تکمیل وسایل تشخیص در قرن ۱۸ و ۱۹
- ۱۷۲ کشف دوی بیهوشی اتروکلوروفورم
- ۱۷۴ کشف میکروب
- ۱۷۵ پاستور
- ۱۷۸ کشف رادیوم و اشعه رادیواکتیو
- ۱۸۵ پیوند قلب در افریقای جنوبی
- ۱۸۶ تولید واکسن معالجه برخی از انواع سرطان و ایدز
- ۱۸۹ تاریخچه بیمه های اجتماعی
- ۱۹۹ اساسنامه سازمان صحتی جهان

۲۲۵ - فرجام سخن

۲۲۹ - منابع و مآخذ

سراغاز

ناگفته هویداست که اساس و بنیاد هر اندیشه و نهضت فکری سالم از فرهنگ خود جامعه مایه می گیرد و انباشته تجارب انسانی است که به شکل تیوری علمی تظاهر مینماید. در واقع این رساله هم بیان مجموعه تجارب آدمی است که در بستر تاریخ مسیر عادی خود را پیموده است.

سالهای قبل زمانی که زیر آسمان آبی پر مهر و عطوفت وطن زندگی داشتم و هنوز به غربت سرای بیگانه پای نگذاشته بودم، خیلی آرزو داشتم کتابی را تحت نام «تاریخ طب در افغانستان» به نگارش بگیرم. تصمیم گرفتم و چهار سال تمام در این استقامت کوشیدم. مواد، متون و اسناد معتبر تاریخی را از آرشیف ها و کتابخانه ها و اشخاصی که رویداد های قرن اخیر را شاهد بودند و در قید حیات بودند، جمع آوری نمودم و فقط منتظر فراغت نسبی بودم تا نگارش آن را آغاز

نمایم. اما با آغاز جنگ ویرانگر کابل مجبور به ترک آن دیار شدم و مدتی به شمال کشور رهسپار شدم. بعد از زمانی مطلع شدم که با دریغ و صد افسوس همه آن داشته های جمع آوری شده و کتابخانه کوچک من به دست فرهنگ ستیزان جاهل طعمه حریق شده بود که رنج آن را تا آخر عمر نمیتوانم فراموش کنم؛ ولی در محیط غربت هم نتوانستم آرام بگیرم و شکر گزارم از این که طی مدتی با در نظر داشت محدودیت های متون و منابع و سایر امکانات پژوهشی توانستم این اثر ناچیز را به هم مسلکان ارجمند به نگارش بگیرم.

«طب در گستره تاریخ» یک مرور شتابزده ایست در سیر تحول تاریخی تفکر انسان در رابطه به تأمین صحت و تندرستی و قطره ایست از بحر پر تحرک تاریخ طب.

این اثر ناچیز از تاریک ترین گوشه های زمان و ابتدایی ترین تفکر آدمی در رابطه به سلامت و تندرستی تا دوران اعجاز انگیز دست آورد های کنونی طب راه پیموده است. این نبشته در واقع تسلسل و پیوستگی تاریخی است که میتواند محرک شناخت پدیده های فکری معاصر و پیوند آن با گذشته در رابطه به تیوری و پراتیک علوم طب باشد. در مراحل پروسه تکامل و انکشاف علوم مختلفه مراحل معین و مسلسل را پیموده اند. هنگامی که از تمدن بشری سخن می رود، کهن ترین دست آورد ها اگر ناچیز و ابتدایی هم بوده اند، پایه گذار

تمدن کنونی محسوب میشوند و صحت و تندرستی که اولین و با ارزش ترین تجلی و آرزوی آدمی بوده است، به حیث یک پدیده مثبت در برابر مرض و عدم تندرستی با تعمق ویژه مورد نظر بوده است. طب منحیث جزئی از تمدن بشری میراث گرانسنگ و شالوده تمدن و فرهنگ آدمی را از بدو پیدایش تا امروز همراهی نموده است.

نظریه های گوناگون و اندیشه های دوران نخستین زندگی انسان گاهی به شکل حقیقت مطلق علمی سر بلند می کند، ولی با گذشت روزگار و بر اثر پیشرفت و تحول دانش و اندیشه رفته رفته رنگ می بازند و جای خود را به تفکر و تیوری جدید می سپارند.

این کتاب در واقع مرور زمان شناسی پی افکنان کاخ عظیم و با شکوه طبابت است که از دل هزاره ها و سده ها می گذرد و بر شامخ ترین عروج افتخار آفرین تقدس انسان که شعار صحت و سلامت است، ره باز می نماید و در چهار بخش ادامه پیدا می نماید.

هدف و مقصد ما از این اثر شناخت و بازشناسی میراث کهن اسلاف و گذشتگان ما و پیوند آن برای دید حال و آینده این سلک خجسته آدمیت است.

بیائید به آنهایی که از میان آن همه ظلمت و تاریکی با نثار جان های شان و با پذیرش دنیایی از رنج و تعب پنجره نور را گشوده اند و به کسانی که با تجارب

سودمند شان و پژوهش های ارزشمند و گسترده شان به این انسانی ترین پیشه بشریت یعنی طب و طبابت خدمتی انجام داده اند و یا در حال انجام هستند، شادباش و درود فراوان بفرستیم.

من در حالی که این متن و نبشته ناچیز و ناکافی را به هم مسلکان ارجمند، استادان و دانشجویان رسالتمند و خوانندگان علاقمند صحت و سلامت انسان این موجود مقدس تقدیم می نمایم، از نارسایی ها و کمبود های این اثر پوزش می طلبم. امیدوارم اغماض نگری نداشته باشند و کمبود ها را برجسته ساخته من را مطلع سازند. با عرض حرمت.

در خیابان غربت
با چشمان گشاده گام می نهم
نگاه جوانی ام را
برای تو پاس می دارم
وطن!

پوهندوی دوکتور محمد انور ترابی

دوکتور علوم طب

حمل ۱۳۸۵، هالند

فرجام سخن: در این جا پرسشهایی مطرح می شود که آیا گذار از این بستر تاریخی زیاده از شش هزار ساله راهی هموار و بدون مخاطره برای رهروان مایل به سلامت و تندرستی انسان و بشریت بوده است؟ آیا تفکر و اندیشه های اولیه و ابتدایی در مسیر تکامل ایده های متکاملتر با موانع ذهنی و عقیدتی برخورد نکرده است؟ یقیناً که جواب این است که این راه ناهموار و پر مخاطره بوده است و با موانع ذهنی همواره مواجه بوده است که بدون شک عدم تکامل فرهنگ انسانی و تمدن بشریت را می توان معارض این پدیده دانست. متفکرین و اندیشمندان تاریخ طب در این راه دراز و طولانی از اهانت تا سر به نیست شدن را متقبل شدند. به گونه مثال از قرن ۱۷ تا قرن ۱۹ میلادی همه آنچه دانشمندان زیست شناس در باره تأثیر احتمالی باکتری ها در پیدایش بسیاری از امراض مطرح کردند، مورد مخالفت جدی کلیسا قرار گرفت؛ زیرا به گونه ای به اساسات مذهبی کلیسا مغایرت داشت. فزیک دان و طبیب هالندی «وان لیوونهوک» به تنهایی چهار صد گزارش علمی در این زمینه در طول سالها به رویال سوسائیتی لندن ارائه نمود که به هیچ کدام از آنها ترتیب اثر داده نشد و در همان مدت هزاران نفر از امراض ساری جان سپردند. مسئله میکروب فقط در یکصد سال پیش به طور جدی مورد توجه قرار گرفت. یعنی اشخاص بالاخره توانستند جرئت به خرچ دهند تا عوامل غیر از گناه را در پیدایش امراض ساری به طور جدی مورد بحث قرار دهند. ولی باز هم تلقیح واکسین برای جلوگیری از امراض مورد مخالفت قرار گرفت و پاپ لیون سیزدهم رسماً علیه واکسیناسیون فتوی صادر کرد. در همان زمان کلیسا با آبله کوبی نیز مخالفت خود را ابراز می نمود.

در اواخر قرن ۱۹ صومعه نشینان برنو (جمهوری کنونی چک) تمام نوشته های گرگور مندل یکی از همکاران شان را که حاوی بررسی های

علمی چندین ساله او در باره قوانین توارث بود، پس از مرگ وی به عنوان نوشته های کفر آمیز سوختانند. زیرا در این آثار نحوه رشد بر اساس قوانین ژنیتیک مورد بحث قرار گرفته بود.

با دو تن از نوابغ بشری و دنیای اسلام و تاریخ بشریت یعنی زکریای رازی و ابوعلی سینای بلخی رفتار خصمانه نسبت به دلایل علمی شان صورت گرفت، چنانچه به روایت برخی از تاریخ نگاران زکریای رازی بزرگترین طبیب تاریخ اسلام در سنین پیری بر اثر آن که کتاب های او را بر سرش کوبیدند، بینایی خود را از دست داد و شیخ الرئیس ابن سینا دانشمند جهان اسلامی مولف قانون و شفا و بیش از یک صدو بیست کتاب و رساله دیگر که آثار ترجمه شده لاتینی او تا چندین قرن بعد از خودش از مهم ترین کتاب های درسی دانشگاه های اروپایی بود از جانب به اصطلاح فقها و متشرعین عصر خود زندیق و ملحد اعلام شد و اکثر کتابهایش در سال ۵۵۵ هجری سوختانده شد و بسیاری اساتید از تدریس نوشته های او خودداری کردند. حتی متفکر سرشناس چون ابن رشد در اندلس او را مورد حمله قرار داد که انسان را از نظر زیست شناسی تابع همان قوانینی دانسته است که به طور مثال موش نیز شامل آن است. متفکر دیگر چون سهروردی تألیف شفا را از جانب ابن سینا تغافل او از پیغمبر اسلام دانست. متفکر دیگر امام فخرالدین ابن غیلان حکیم سرشناس قرن ششم هجری یک رساله کامل در تخطئه ابن سینا نوشت به این دلیل که وی به معجزه اعتقاد ندارد. به همین گونه معروف ترین حکیم و فیلسوف وقت حسن الاربلی در قرن هفتم هجری در آخرین سخن خود در بستر مرگ گفت گواهی میدهم که خداوند بزرگ است و ابن سینا کذاب است.

قرن بیستمی که بعضی ها آن را بهترین و بدترین قرن تاریخ جهان نامیده اند، به نوبه خود هم قرن ویرانگری ها و هم قرن بزرگترین

سازندگی های تاریخ بشری محسوب می‌گردد. شمار کسانی که در دو جنگ جهانی این قرن و در چندین جنگ محلی این قرن کشته شده اند از صد میلیون نفر تجاوز می‌کند و هم چنین در پهلوی این تلفات مرگ بار مجروحین، مریضان و معلولین نیز ارقام سرسام آوری را در این قرن نشان داده اند.

علی‌الرغم همه جنگ‌ها و همه فاجعه‌های طبیعی جمعیت جهان به اثر پیشرفت‌های بی‌سابقه حفظ‌الصحوی و طبی و دهقانی از یک و نیم میلیارد نفر جمعیت در آغاز قرن به شش میلیارد نفر در پایان همین قرن افزایش یافت. در حالی که این رقم در درازی پنج هزار سال تنها از پنجاه میلیون به یک و نیم میلیارد نفوس تزايد نموده بود.

در طول قرن بیستم جهان ما بیش از پنجاه قرن گذشته در زمینه طب و صحت عامه پیشرفت کرد. امراض ساری و اپیدیمیک تباہ کن چون وبا (کولرا)، طاعون، سل و چیچک (آبله) که جهان را با مرگ‌های تباہ کن تهدید می‌نمود، تقریباً به کلی ریشه کن شدند.

در سال ۱۹۰۰ حتی در اروپای غربی و امریکای پیشرفته از هر هزار کودک که به دنیا می‌آمد، به طور متوسط ۱۶۲ کودک می‌مردند. امروز این رقم به ۱۴ کاهش یافته است. در کشور های جهان سوم طبعاً این رقم بالاتر است ولی در آنجا نیز این رقم نسبت به سالهای گذشته کمتر شده است.

حد اوسط عمر که در آغاز قرن بیستم در کشور های پیشرفته به ۴۷ سال و در بقیه کشور ها ۳۱ سال بود، اکنون به ۸۰ و ۶۰ رسیده است.

همین اکنون که ما در آغاز هزاره سوم قرار داریم، دانشمندان و پژوهشگران سخت در تلاش اند تا با اکتشافات و اختراعات علمی روی

مسایل ژینتیک و سایر شاخص های ممد حیات بر طول عمر انسانها بیفزایند.

دانش طبابت در جهان امروز یکی از پیشرفته ترین رشته های دانش بشریست. در جهان حاضر ما در بیش از یکصد و هشتاد کشور جهان که همگی عضو سازمان صحتی جهان وابسته به سازمان ملل متحد اند، در حدود سیصد هزار شفاخانه و کلینیک عمومی و خصوصی با بیش از پانزده ملیون دوکتور طب و پرسونل صحتی و پرستار مشغول کار اند. روزانه به طور متوسط یکصد ملیون نفر در جهان تحت درمان و معالجه قرار می گیرند و تقریباً همه اینها با دستگاههای فنی مجهز و هم گاه خیلی مجهز انجام می شود.

ششصد هزار پژوهشگر و محقق به طور منظم در همه رشته های طب و طبابت و دوا شناسی و دوا سازی فعالیت می کنند و قریب ده هزار نشریه تخصصی یا عمومی در کشور های مختلف جهان در ارتباط با مسایل صحتی منتشر می شود. تقریباً بخش مهمی از برنامه های رادیویی و تلویزیونی کشور های پیشرفته جهان به گزارش های صحتی و حفظ الصحتی اختصاص دارد. هم چنان در انترنت ارقام و احصائیه ها و اکتشافات فراوان جدید در مورد جهان طبابت در اختیار استفاده کنندگان قرار دارد. در رابطه به مسایل تغذی در جهان امروز که بخشی از مسایل صحتی را تشکیل می دهد، توجه خاص مبذول شده است. هزاران مرکز تخصصی و آزمایشگاهی در رابطه به مواد غذایی در جهان فعالیت دارند. هزاران کتاب و نشریه در ارتباط به مفاد و اضرار مواد غذایی به دسترس انسانها قرار دارد.

منابع و مأخذ

- ۱- اطلاعات عمومی سخن، مولف مهندس مهدی یداللهی، چاپ اول ۱۳۷۳، تهران
- ۲- افغانان، مونت استوارت الفستون، سال ۱۸۱۴
- ۳- افغانستان در پرتو تاریخ، مولف مرحوم احمد علی کهزاد، ۱۳۴۶
- ۴- افغانستان در مسیر تاریخ، مولف مرحوم میر غلام محمد غبار، جلد اول، ۱۹۶۷
- ۵- احصائیه های صحی افغانستان، وزارت صحت عامه، ۱۳۵۸
- ۶- اورگانیزاسیون و تکنیک خدمات صحت، مولف دوکتور م. ا. ترابی و پ. تیرنکه، ۱۳۶۵
- ۷- احصائیه های صحی افغانستان، وزارت صحت عامه، ۱۳۶۹
- ۸- پژوهشی در تاریخ پزشکی و درمان جهان از آغاز تا عصر حاضر، کتاب یازدهم، مولف محمد تقی سرمدی، تهران، ۱۳۸۰
- ۹- پرنسیب های عمومی طب وقایه، نگارش دوکتور سید احمد، ۱۳۵۱
- ۱۰- پزشکی چینی، اثر پیر هوارد دومینگ وینگ، مترجم دوکتور فرخ شادان، ۱۳۷۴
- ۱۱- تاریخ هیروئت، چاپ تهران، ۱۳۶۲
- ۱۲- تاریخ تمدن و فرهنگ، نشریه وزارت آموزش و پرورش ایران، ۱۳۶۲
- ۱۳- تاریخ تمدن، مولف ویل دورانت
- ۱۴- تاریخ باستان، موف چارلیز الکساندر رابنس، سال ۱۹۹۱
- ۱۵- تاریخ مختصر افغانستان، مولف مرحوم عبدالحی حبیبی، ۱۳۷۷
- ۱۶- تولد دیگر، مولف شجاع الدین شفا، طبع چهارم، جنوری ۲۰۰۰ میلادی
- ۱۷- جامعه شناسی پزشکی، تألیف منوچهر محسنی، توسط دانشگاه تهران ۱۳۷۹
- ۱۸- جنگ جهانی اول، مولف ای. جی. پی. تیلر، مترجم بهرام فردا دامینی، تهران، ۱۳۷۴
- ۱۹- جنگ جهانی دوم، مولف ای. جی. پی. تیلر، مترجم بهرام فردا دامینی، تهران، ۱۳۷۴
- ۲۰- دایرة المعارف پزشکی در خانواده، نویسنده مهرداد پارسا، ۱۳۶۲

- ۲۱- دانستی های پزشکی برای همه، نگارش دکتر مرتضی یزدی
- ۲۲- دایرة المعارف دانش بشری، به اهتمام و سرپرستی مهدی تجلی پور، ۱۳۴۹
- ۲۳- زندگانی سیاسی میر علی شیر، مولف بارتولد، ترجمه پوهاند میر حسین شاه، ۱۳۶۰
- ۲۴- سینه‌هه پزشک مخصوص فرعون، اثر میکاوالتاری، ترجمه ذبیح الله منصورى، ۱۳۷۱، دو جلد
- ۲۵- سایت های انترنت از جمله سایتهای دانش و فن رادیو بی بی سی و سایت www.wikipedia.org
- ۲۶- فرزند نیل، اثر هوارد فاوست، ترجمه ذبیح الله منصورى، ۱۳۵۷
- ۲۷- قانون در طب (کتاب اول)، مولف شیخ رئیس ابو علی سینای بلخی، ترجمه عبدالرحمن شرفگندی، تهران، ۱۳۶۸
- ۲۸- کلیات تاریخ، نوشته هربرت جرج ولز، جلد اول، ۱۹۷۲
- ۲۹- مجموعه مقالات دومین کنفرانس میتودیک درسی انستیتوت طب کابل، ۱۳۶۵
- ۳۰- معارف افغانستان از ۱۷۴۷ الی ۱۹۹۲ میلادی، مولف جمیل الرحمن کامگار، ۱۳۷۶
- ۳۱- ویژگی های قرون جدید، مولف دوکتور علی شریعتی، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۷۶
- ۳۲- متن انگلیسی (Ancient Egyptian medicine JOHNF. Nunn1996)
- ۳۳- متن هالندی (De Grote medische encyclopedie-1.Scheltens Giltay 1984)
- ۳۴- متن هالندی (De Grote medische encyclopedie-5-Scheltens-Giltay-1984)
- ۳۵- متن انگلیسی (Magill's medical Guide Edition-1998-1)
- ۳۶- متن هالندی (Oude Geenskunst-J.Thorwald-1962)
- ۳۷- متن انگلیسی (The Gale encyclopedia of Medicine-Volume-1)
- ۳۸- متن انگلیسی (The Gale encyclopedia of Medicine-Volume-5)
- ۳۹- متن انگلیسی (The illustrated history of surgery, Kunt Hager-1995)
- ۴۰- متن انگلیسی English Persian Collegiate Dictionary

آنچه تا کنون از انتشارات "شاهنامه" پیشکش شده است:

- سیاه و سپید، داستان واقعی، از قلم ا. آزر، پاییز ۱۳۸۲ خورشیدی
- نوروز، انگیزه و رسالت فرهنگی، نوشته بشیر عزیزی، دسمبر ۲۰۰۳ م.
- روی تقویم تمام سال، دفتر شعر، لیلا صراحت روشنی، بهار ۱۳۸۳ خ.
- در مجمر آواره گی، دفتر شعر، کریمه ولی نادری، بهار ۱۳۸۳ خ.
- شب رفت و سحر نشد... مجموعه هجده مقاله، نصیر مهرین تابستان ۱۳۸۳ خ.
- با یاس از یاوه، دفتر شعر، ا. آزر، تابستان ۱۳۸۳ خورشیدی.
- اندیشه، به مناسبت سومین سالروز شهادت احمدشاه مسعود
- به کوشش انجنیر نور سلطانزاده، نقاشی از ابوبکر ایوبی، سپتمبر ۲۰۰۴ م
- غالب، بررسی زندگی و آثار فارسی، بشیر سخاوز، زمستان ۱۳۸۳ خ.
- صبور مقدس، دفتر شعر، عبدالرزاق رحی، زمستان ۱۳۸۳ خ.
- طاعون، گزارش ادبی، ا. آزر، بهار ۱۳۸۴ خورشیدی
- آخرین وحشور، دفتر شعر، سالار عزیزپور، بهار ۱۳۸۴ خ.
- در اینجا هر چی زندان است... دفتر شعر، فاروق فارانی، بهار ۱۳۸۴ خ.
- He?، دفتر شعر به زبان هالندی، سیروس کفایی (شاعر ایرانی)، اکتوبر ۲۰۰۵
- پژوهشی درگستره زبان و نقدی بر عوامل نابه سامانی آن در افغانستان، سالار عزیزپور تابستان ۱۳۸۴ خورشیدی
- کلاهنامه، چند نیشته پیرامون دوره امانی، نصیر مهرین، زمستان ۱۳۸۴ خورشیدی

